

cem voluminibus in-fol., quæ sæpius repetita fuit editio *Venetice, Genevæ, Coloniae, Lugduni*, et præsertim *Parisiis* usque ad annum 1686. Hieronymus autem Vignierus supplementum edidit duobus tomis in-fol. an. 1654, et 1655.

Sed ab anno 1678 ad annum 1700 emissa Benedictinorum editio primum locum occupavit. Duo priora volumina rursus excusa fuere; sed melior est illa editio, quæ pagina prima quintas lineas complectitur. Eadem rursus et minus eleganter excusa est, in-4°. *Venetis*, an. 1703; ut prætermittam illam editionem quæ eodem anno lucem vidit *Amstelodami*, cum notis *Joan. Leclerc S. Doctoris* honori valde detrahentibus.

Plurimæ extitere S. Augustini gallicæ versiones, quarum nonnullæ præcipuam hanc mendam habent, ut recentiores aliquando redoleant errores.

Inter potiores autem eminent:

1°. *Libri Confessionum* gallicæ fidei redditi ab *Arnaldo D'Andilly*, in-8°. et in-12, an. 1667. Idem a *D. Dubois* in-8°. 1688. Abbas autem *Grou*, in opere cui titulus: *Morale tirée des confessions de S. Augustin*, redolentem in hoc libro sapientiam doctissime commendavit, *Parisiis*, 2 vol. in-12. Idem liber habetur curante *De la Menais, Parisiis*.

2°. *Epistolæ* ab eodem *Dubois*, in-8°., in-12, et in-fol. 1684.

3°. *Libri de Civitate Dei*, a *Lomberto*, 2 vol. in-8°. 1678, vel 4 vol. in-12; et recentius a duobus *Litteratis*, an. 1818, *Bituricæ*.

4°. *De Prædestinatione Sanctorum, et de Perseverantiæ dono*, cum tribus ejusdem *Epistolis*, 1 vol. in-12, *Parisiis*, 1676, sine auctoris nomine, sed non sine *Jansenismi* nota.

5°. *Tractatus in Joannem*, a *D. Dubois* 1700, 4 vol. in-8°.

6°. *Sermones in Novum Testamentum* 1700, 4 vol. in-8°.; qui pariter *Parisiis* recusati, 1730.

7°. *Commentarii et Sermones S. Augustini* ab *Arnaldo* 1701, *Parisiis*, 7 vol. in-8°.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA ACADEMICOS.

LIBRI IIIⁱ.

LIBER I.

ROMANIANUS AD PHILOSOPHIAM INCITATUR PROGEMIO LIBRI HUIUS, IN QUO EJUS FILIUS LICENTIUS CUM TRYGETIO PER TRES DISPUTATIONES CONGREDITUR. ILLE PRO ACADEMICIS BEATAM VITAM IPSA INQUISITIONE VERI, HIC CONTRA NON NISI VERI COMPREHENSIONE CONSTARE PROPUGNAT. VENIT IN CONTENTIONEM DEFINITIO ERRORIS, NECNON DEFINITIO SAPIENTIE, QUÆ LUCULENTER EXPLICATUR.

CAPUT I.

Romanianum ad veram philosophiam cohortatur.

I. O UTINAM, Romaniane², hominem sibi aptum ita vicissim virtus fortunæ repugnanti posset auferre, ut ab ea sibi auferri neminem patitur: jam tibi profecto injecisset manum, sui que juris te esse proclamans, et in bonorum certissimorum possessionem traducens, ne prosperis quidem casibus servire permetteret³. Sed quoniam ita comparatum est, sive pro meritis nostris, sive pro necessitate

¹ Scripti sub finem anni 386. Vide *Retract. lib. 1, cap. 1.* — ² Vide *D. Guillon tom. XXI, p. 29-34.* — ³ *Retract. cap. 1.*

naturæ, ut divinum animum mortalibus inhærentem, nequaquam sapientiæ portus accipiat, ubi neque adversante fortunæ flatu, neque secundante moveatur, nisi eo illum fortuna ipsa, vel secunda, vel quasi adversa perducatur: nihil pro te nobis aliud quam vota restant, quibus ab illo, cui hæc curæ sunt Deo, si possumus, impetremus ut te tibi reddat; ita enim facile reddet et nobis; sinatque mentem illam tuam, quæ respirationem jamdiu parturit, aliquando in auras veræ libertatis emergere. Etenim fortasse quæ vulgo fortuna nominatur, occulto quodam ordine regitur, nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cujus ratio et causa secreta est: nihilque seu commodi seu incommodi contingit in parte, quod non conveniat et congruat universo. Quam sententiam uberrimarum doctrinarum oraculis editam, remotamque longissime ab intellectu profanorum, se demonstraturam veris amatoribus suis, ad quam te invito, philosophia pollicetur. Quamobrem cum tibi tuo animo indigna multa accidunt, ne te ipse contemnas. Nam si divina providentia pertenditur usque ad nos, quod minime dubitandum est, mihi crede, sic tecum agi oportet ut agitur. Nam cum tanta, quantam semper admiror, indole tua, ab ineunte adolescentia adhuc infirmo rationis atque lapsante vestigio humanam vitam errorum omnium plenissimam ingredereris, excepit te circumfluentia divitiarum, quæ illam ætatem atque animum quæ pulchra et honesta videbantur avide sequentem, illecebrosis cœperat absorbere gurgitibus, nisi inde te fortunæ illi flatus, qui putantur adversi, eripuissent pene mergentem.

II. An vero si edentem te munera (1) ursorum et nunquam ibi antea visa spectacula civibus nostris, theatricus plausus semper prosperrimus accepisset; si stultorum hominum, quorum immensa turba est, conflatis et con-

sentientibus vocibus ferreris ad cœlum; si nemo tibi auderet esse inimicus, si municipales tabulæ te non solum civium, sed etiam vicinorum patronum ære signarent, collocarentur statuæ, influerent honores, adderentur etiam potestates, quæ municipalem habitum supercrescerent; conviviis quotidianis mensæ opimæ struerentur; quod cuique esset necesse, quod cujusque etiam deliciæ sitirent, indubitanter peteret, indubitanter hauriret, multa etiam non petentibus funderentur; resque ipsa familiaris diligenter a tuis fideliterque administrata, idoneam se tantis sumptibus paratamque præberet; tu interea viveres in ædificiorum exquisitissimis molibus, in nitore balnearum, in tesseris quas honestas non respuit, in venatibus, in conviviis, in ore clientium, in ore civium, in ore denique populorum humanissimus, liberalissimus, mundissimus, fortunatissimus, ut fuisti, jactareris, quisquam tibi, Romaniane, beatæ alterius vitæ, quæ sola beata est, quisquam, quæso, mentionem facere auderet? quisquam tibi persuadere posset, non solum te felicem non esse, sed eò maxime miserum, quo tibi minime videreris? Nunc vero quam te breviter admonendum tot et tanta, quæ pertulisti adversa fecerunt. Non enim tibi alienis exemplis persuadendum est quam fluxa et fragilia, et plena calamitatum sint omnia, quæ bona mortales putant, cum ita ex aliqua parte benè expertus sis, ut ex te cæteris persuadere possimus.

III. Illud ergo, illud tuum, quo semper decora et honesta desiderasti; quo te liberalem magis quam divitem esse maluisti; quo nunquam concupisti esse potentior quam justior; nunquam adversitatibus improbitatibusque cessisti, illud ipsum, inquam, quod in te divinum nescio quo vitæ hujus somno veterinoque sopitum est, variis illis durisque jactationibus secreta providentia excitare decre-

vit. Evigila, evigila, orò te; multum, mihi crede, gratulaberis quod pene nullis prosperitatibus, quibus tenentur incauti, mundi hujus tibi dona blandita sunt: quæ me ipsum capere moliebantur quotidie ista cantantem, nisi me pectoris dolor ventosam professionem abjicere, et in philosophiæ gremium confugere coëgisset. Ipsa me nunc in otio, quod vehementer optavimus, nutrit ac fovet: ipsa me penitus ab illa superstitione¹, in quam te mecum præcipitem dederam, liberavit. Ipsa enim docet, et vere docet nihil omnino colendum esse, totumque contemni oportere, quidquid mortalibus oculis cernitur, quidquid ullus sensus attingit¹. Ipsa verissimum et secretissimum Deum perspicue se demonstraturam promittit, et jam jamque quasi per lucidas nubes ostentare dignatur.

IV. In hac mecum studiosissime vivit noster Licentius: ad eam totus a juvenilibus illecebris voluptatibusque conversus est, ita ut eum non temere patri audeam imitandum proponere. Philosophia est enim, a cujus uberibus se nulla ætas queretur excludi: ad quam avidius retinendam et hauriendam quo te incitarem, quamvis tuam sitim bene noverim, gustum tamen mittere volui, quem tibi suavissimum, et ut ita dicam, inductorium fore, peto ne frustra speraverim. Nam disputationem, quam inter se Trygetius et Licentius habuerunt, relatam in litteras tibi misi. Illum enim quoque adolescentem, quasi ad detergendum fastidium disciplinarum, aliquantum sibi usurpasset militia, ita nobis magnarum honestarumque artium ardentissimum edacissimumque restituit. Pauculis igitur diebus transactis, posteaquam in agro vivere cœpimus, cum eos ad studia hortans atque animans, ultra quam optaveram paratos et prorsus inhiantes

¹ i Retract. cap. 1.

viderem, volui tentare pro ætate quid possent: præsertim cum Hortensius liber Ciceronis jam eos ex magna parte conciliasse philosophiæ videretur. Adhibito itaque notario, ne auræ laborem nostrum discerperent, nihil perire permisi. Sane in hoc libro res et sententias illorum, mea vero et Alypii etiam verba lecturus es.

CAPUT II.

DISPUTATIO I.

An ad beatam vitam necessaria sit veri comprehensio; an sola ejus inquisitio.

V. Cum igitur omnes hortatu meo unum in locum ad hoc congregati essemus, ubi opportunum visum est: Numquidnam dubitatis, inquam, verum nos scire oportere? Minime, ait Trygetius, cæterique se vultu ipso approbasse significaverunt. Quid si, inquam, etiam non comprehenso vero beati esse possumus, necessariam veri comprehensionem arbitramini? Hic Alypius: Hujus questionis, inquit, judicem me tutius puto. Cum enim iter mihi in urbem sit constitutum, oportet me onere alicujus suscipiendæ partis relevari; simul quod facilius judicis partes, quam cujusquam defensoris, cupiam delegare possim. Quare dehinc pro alterutra parte ne a me quidquam expectetis. Quod ei cum concessum esset ab omnibus, et ego rogationem repetissem: Beati certe, inquit Trygetius, esse volumus; et si ad hanc rem possumus absque veritate pervenire, quærenda nobis veritas non est. Quid hoc ipsum, inquam? Existimatis-ne beatos

Philosophia
quid
fuit
W.F.

Quomodo
do hinc
liber
W.F.

nos esse posse, etiam non inventa veritate? Tunc Licentius: Possumus, inquit, si verum quæramus. Hic cum ego cæterorum sententiam nutu flagitasset: Moveret me, inquit Navigius¹ quod a Licentio dictum est. Potest enim fortasse hoc ipsum esse beate vivere, in veritatis inquisitione vivere. Defini ergo, ait Trygetius, quid sit beata vita, ut ex eo colligam quid respondere conveniat? Quid censes, inquam, esse aliud beate vivere, nisi secundum id, quod in homine optimum est, vivere? Temere, inquit, verba non fundam: nam idipsum optimum quid sit, definiendum mihi abs te puto. Quis, inquam, dubitaverit nihil aliud esse hominis optimum, quam eam partem animi, cui dominantem obtemperare convenit cætera quæque in homine sunt? Hæc autem, ne aliam postules definitionem, mens aut ratio dici potest. Quod si tibi non videtur, quære quomodo ipse definias vel beatam vitam, vel hominis optimum. Assentior, inquit.

VI. Quid ergo, ut ad propositum, inquam, redeamus, videtur-ne tibi non invento vero beate posse vivi, si tantum quærat? Repeto, inquit, sententiam illam meam: Minime videtur. Vos, inquam, quid opinamini? Tum Licentius: Mihi prorsus, inquit, videtur: nam majores nostri, quos sapientes beatosque accepimus, eo solo quod verum quærebant, bene beateque vixerunt. Ago gratias, inquam, quod cum Alypio me iudicem fecistis, cui, fautor, invidere jam cœperam. Quoniam igitur alteri vestrum videtur beatam vitam sola investigatione veritatis, alteri non nisi inventione posse contingere; Navigius autem paulo ante ostendit in tuam, Licenti, partem se velle transire, magnopere expecto quales sententiarum vestrarum patroni esse possitis. Res enim magna est, et dili-

¹ Augustini frater. — ² 1. Retract. cap. 1. — ³ Quid hoc ipsum est.

genti discussione dignissima. Si res magna est, ait Licentius, magnos viros desiderat. Noli quærere, inquam, præsertim in hac villa, quod ubivis gentium reperire difficile est: sed potius explica, cur id quod abs te non temere, ut opinor, prolatum est, et qua tibi ratione videatur: Nam et maximæ res cum a parvis quærentur, magnos eos solent efficere.

CAPUT III.

Beatitatem in investigatione veritatis esse pro Academicis propugnantur. — Quid sit error.

VII. QUONIAM te, inquit, video magnopere nos urgere, ut adversum invicem disputemus, quod te utiliter velle confido: quæro cur beatus esse non possit, qui verum quærit, etiamsi minime inveniat? Quia beatum, inquit Trygetius, volumus esse perfectum, in omnibus sapientem. Qui autem adhuc quærit, perfectus non est. Hunc igitur quomodo asseras beatum, omnino non video. Et ille. Potest apud te, inquit, vivere auctoritas majorum? Non omnium, inquit Trygetius. Quorum tandem? Ille: Eorum scilicet, qui sapientes fuerunt. Tum Licentius: Carneades, inquit, tibi sapiens non videtur? Ego, ait, Græcus non sum, nescio Carneades iste qui fuerit. Quid, inquit Licentius, de illo nostro Cicerone, quid tandem existimas? Hic cum diu tacuisset: Sapiens fuit, inquit. Et ille: Ergo ejus de hac re sententia habet apud te aliquid ponderis? Habet, inquit. Accipe igitur quæ sit; nam eam tibi excidisse arbitror. Placuit enim Ciceroni nostro beatum esse qui veritatem investigat, etiamsi ad ejus inven-

tionem non valeat pervenire. Ubi hoc, inquit Cicero dixit? Et Licentius: Quis ignorat eum affirmasse vehementer nihil ab homine percipi posse, nihilque remanere sapienti, nisi diligentissimam inquisitionem veritatis; propterea quia si incertis rebus esset assensus, etiamsi fortasse veræ forent, liberari ab errore non posset? quæ maxima est culpa sapientis. Quamobrem si et sapientem necessario beatum esse credendum est, et veritatis sola inquisitio perfectum sapientiæ munus est, quid dubitamus existimare beatam vitam, etiam per se ipsa investigatione veritatis posse contingere?

VIII. Tum ille: Licet-ne tandem ad ea, quæ temere concessa sunt, redire rursum? Hic ego: Illi hoc non solent concedere, inquam, quos ad disputandum non inveniendi veri cupiditas: sed ingenii puerilis jactantia impellit. Itaque apud me, præsertim cum adhuc nutriendi educandique sitis, non solum conceditur, sed etiam in præceptis habeatis volo, ad ea vos discutienda redire oportere, quæ concesseritis incautius. Et Licentius: Non parvum in philosophia profectum puto, inquit, cum in comparatione recti verique inveniendi contemnitur a disputante victoria. Itaque libenter obsequor præceptis et sententiæ tuæ, et Trygetium ad id quod se temere concessisse arbitratur, res enim mei juris est, redire permitto. Tum Alypius: Suscepti a me officii nondum partes esse, vosmetipsi mecum recognoscitis. Sed quoniam id jamdudum disposita profectio interrumpere me compellit, pro meo quoque munere geminatam sibi potestatem particeps mecum judicii non renuet usque in reditum meum: video enim hoc vestrum certamen longius progressurum. Et cum discessit: Quid, inquit Licentius, temere concesseras profer. Et ille: Temere, dedi, inquit, Ciceronem fuisse sapientem. Ergo-ne Cicero

sapiens non fuit, a quo in latina lingua philosophia et inchoata est et perfecta? Etsi concedam, inquit, esse sapientem, non omnia tamen ejus probo. Atqui oportet multa ejus alia refellas, ut non impudenter hoc, de quo agitur, improbare videaris. Quid si hoc solum non recte sensisse illum affirmare paratus sum, vestra, ut opinor, nihil interest, nisi cujus ponderis ab id quod volo asserendum, rationes afferam. Perge, inquit ille. Quid enim, inquit, audeam contra eum, qui se Ciceronis adversarium profitetur?

IX. Hic Trygetius: Volo attendas, ait, tu judex noster, quemadmodum superius beatam vitam definieris: dixisti namque eum beatum esse, qui secundum eam partem animi vivit, quam cæteris convenit imperare. Tu autem, Licenti, volo vel nunc mihi concedas, (jam enim libertate, in quam maxime nos vindicaturam se philosophia pollicetur, jugum illud auctoritatis excussi,) perfectum non esse qui adhuc veritatem requirat. Tum ille post diuturnum silentium: Non concedo, inquit. Et Trigetius: Cur quæso? explica. Istic sum enim, et aveo audire quo pacto possit et perfectus homo esse, et adhuc quærere veritatem. Hic ille: Qui ad finem, inquit, non pervenit, fateor quod perfectus non sit. Veritatem autem illam solum Deum nosse arbitror, aut forte hominis animam, cum hoc corpus, hoc est tenebrosum carcerem dereliquerit. Hominis autem finis est, perfecte quærere veritatem: perfectum enim quærimus, sed tamen hominem. Et Trygetius: Non igitur potest beatus esse homo. Quomodo enim, cum id, quod magnopere concupiscit, assequi nequeat? Potest autem homo beate vivere, siquidem potest secundum eam partem animi vivere quam dominari in homine fas est. Potest igitur verum invenire. Aut colligat se, et non concupiscat verum, ne cum id assequi non

potuerit, necessario miser sit. At hoc ipsum est beatum hominis, ait ille, perfecte quærere veritatem; hoc est enim pervenire ad finem, ultra quem non potest progredi. Quisquis ergo minus instanter quam oportet veritatem quærit, is ad finem hominis non pervenit. Quisquis autem tantum quantum homo potest ac debet, dat operam inveniendæ veritati, is etiamsi eam non inveniat, beatus est. Totum enim facit, quod ut faciat, ita natus est. Inventio autem si defuerit, id deerit quod natura non dedit. Postremo cum hominem necesse sit aut beatum esse aut miserum, nonne dementis est eum, qui dies noctesque quantum potest, instat investigandæ veritati, miserum dicere? Beatus igitur erit. Deinde illa definitio mihi, ut arbitror, uberius suffragatur: nam si beatus est, sicuti est, qui secundum eam partem animi vivit, quam regnare cæteris convenit, et hæc pars ratio dicitur, quæro utrum non secundum rationem vivat, qui quærit perfecte veritatem? Quod si absurdum est, quid dubitamus beatum hominem dicere sola ipsa inquisitione veritatis?

X. Mihi, ait ille, nec secundum rationem vivere, nec beatus omnino quisquis errat, videtur. Errat autem omnis qui semper quærit, nec invenit. Unde tibi unum jam e duobus monstrandum est, aut errantem beatum esse posse, aut eum qui quod quærit nunquam invenit, non errare. Hic ille: Beatus errare non potest. Et cum diu siluisset: Non autem errat, inquit, cum quærit: quia ut non erret, perfecte quærit. Et Trygetius: Ut non erret quidem, inquit, quærit, sed errat cum minime invenit. Ita autem tibi profuturum putasti, quod errare ille non vult, quasi nemo erret invitus, aut quisquam omnino erret, nisi invitus. Tum ego, cum ille diu cunctaretur quid responderet: Definiendum vobis est, inquam, quid sit error: facilius enim ejus fines potestis videre, in

quem jam penitus ingressi estis: Ego, inquit Licentius, definire aliquid idoneus non sum: quamvis errorem definire sit facilius quam finire. Ego, ait ille, definiam quod mihi facillimum est non ingenio, sed causa optima. Nam errare est utique semper quærere, nunquam invenire. Ego, inquit Licentius, si vel istam definitionem facile possem refellere, jamdudum causæ meæ non defuissem. Sed quoniam aut res ipsa per se ardua est, aut ita mihi apparet, peto a vobis ut usque in crastinam lucem quæstio differatur, si nihil hodie quod respondeam, reperire potuero, cum id sedulo mecum ipse volvam. Quod cum concedendum putarem, non renuentibus cæteris, deambulatum ire surreximus, nobisque inter nos multa varique sermocinantibus, ille in cogitatione defixus fuit. Quod cum frustra esse sensisset, relaxare animum maluit, et nostro se sermoni miscere. Postea cum jam advesperasceret, in eundem conflictum redierant: sed modum imposui, persuasique ut in alium diem differri, paterentur: inde ad balneas.

CAPUT IV¹.

DISPUTATIO II.

XI. **POSTRIDIE** autem cum consedissemus: Proferte, inquam, quod heri coeperatis. Tum Licentius: Distuleramus, inquit, disputationem, nisi fallor, rogatu meo, cum erroris definitio difficillima mihi esset. Hic plane, inquam, non erras, quod ut tibi omen sit ad reliqua, libenter optaverim². Audi ergo, inquit, quod heri etiam

¹ Caput male in Editis veteribus incipit cum n. x. — ² i. Retract. n. i.

nisi intercessisses, protulissem: error mihi videtur esse falsi pro vero approbatio: in quem nullo pacto incidit, qui veritatem quærendam semper existimat. Falsum enim probare non potest qui probat nihil: non igitur potest errare: beatus autem facillime esse potest. Nam ne longius abeam, si nobis ipsis, ut heri licuit, quotidie vivere liceret, nihil mihi occurrit cur nos beatos appellare dubitarem. Viximus enim magna mentis tranquillitate, ab omni corporis labe animum vindicantes, et a cupiditatum facibus longissime remoti, dantes, quantum homini licet, operam rationi; hoc est, secundum illam divinam partem animi viventes, quam beatam vitam esse hesterna inter nos definitione convenit: atque, ut opinor, nihil invenimus, sed tantummodo quæsivimus veritatem. Potest igitur sola inquisitione veritatis, etiamsi eam invenire minime possit, homini beata vita contingere. Nam definitio tua vide quanta facilitate excludatur notione communi. Etenim errare dixisti esse, semper quærere et nunquam invenire. Quid si quisquam nihil quærat, et interrogatus, verbi gratia, utrumnam modo dies sit, temere statimque noctem esse opinetur atque respondeat? Nonne tibi videtur errare? Hoc igitur erroris genus vel immanissimum, non complexa est definitio tua. Quid si etiam non errantes complexa est, potest-ne definitio ulla esse vitiosior? Nam si quis Alexandriam quærat, et ad eam recto pergat itinere, non opinor potes eum errantem vocare. Quid si eandem viam variis impeditus causis, longo agat tempore, et in ea morte præveniatur, nonne et semper quæsivit, et nunquam invenit, nec erravit tamen? Non, inquit ille, semper quæsivit.

XII. Recte dicis, ait Licentius, et bene admones. Inde enim prorsus nihil ad rem pertinet definitio tua: non enim ego beatum esse dixi, qui semper quærat veritatem.

Quod ne fieri quidem potest: primo, quia non semper homo est; deinde, quia non ex quo tempore incipit esse homo, eo jam potest, ætate impediente, verum quærere. Aut si semper id putas dicendum, si nihil temporis quo jam quærere potest, perire patitur, rursus tibi Alexandriam redeundum est. Fac enim quemquam, ex quo tempore iter agere vel ætate vel negotio sinitur, pergere occipere illam viam, atque ut supra dixi, cum deviet nusquam, antequam perveniat tamen vita excedere, multum profecto errabis, si tibi errasse iste videbitur, quamvis omni quo potuit tempore, nec quærere desierit, nec invenire potuerit quo pergebat. Quamobrem si et mea descriptio vera est, et secundum eam non errat ille qui perfecte quærit, quamvis non inveniat veritatem, beatusque est ob eam rem, quod secundum rationem vivit: tua vero definitio et frustrata est, et si non esset, nihil eam curare deberem, si ex eo solum quod ego definivi, satis causa firmata est: cur, quæso, nondum est ista inter nos quæstio dissoluta?

CAPUT V.

Quidnam sit sapientia.

XIII. Hic Trygetius: Das-ne, inquit, sapientiam rectam viam vitæ esse? Do, inquit, sine dubio: sed tamen volo mihi sapientiam definias, ut sciam utrum quæ mihi, eadem tibi esse videatur. Et ille: Parum tibi, ait, videtur definita hoc ipso quod nunc interrogatus es? Etiam quod volui concessisti. Si enim non fallor, non falso recta via vitæ sapientia nominatur. Tum Licentius: Nihil mihi tam

ridiculum, quam ista definitio videtur, inquit. Fortasse, ait ille: pedetentim tamen quæso, ut ratio præveniat risum tuum; nihil enim est foedius risu irrisione dignissimo. Quid enim? ait ille, nonne fateris vitæ mortem esse contrariam? fateor, ait. Mihi igitur, inquit ille, via vitæ nulla magis videtur, quam ea qua quisque pergit, ne in mortem incidat. Assentiebatur Trygetius: Ergo si viator quispiam diverticulum vitans, quod a latronibus obsideri audierit, recta ire pergat, atque ita evadat interitum, nonne et viam vitæ, et rectam secutus est; et eam sapientiam nominat nemo? Quomodo igitur omnis recta vitæ via sapientia est? Concessi enim esse, sed non solam. Definitio autem nihil complecti debuit, quod esset alienum. Itaque rursus defini, si placet, quid tibi videtur esse sapientia.

XIV. Diu ille tacuit. Deinde: En, inquit, iterum definitio, si hoc tu nunquam finire statuisti. Sapientia est via recta, quæ ad veritatem ducat. Similiter et hoc, inquit ille, refellitur; nam dum apud Virgilium Æneæ dictum est a matre:

Perge modo, et qua te ducit via dirige gressum¹:

Sequens hanc viam ad id quod dictum erat, id est, ad verum pervenit. Contende si placet, ubi pedem ille incedens posuit, sapientiam posse dici; quanquam stulte prorsus istam descriptionem tuam effringere conor: nam causam meam nulla plus adjuvat. Etenim sapientiam non ipsam veritatem, sed viam quæ ad eam ducat esse dixisti. Quisquis ergo hac utitur via, sapientia profecto utitur: et qui sapientia utitur, sapiens sit necesse est. Sapiens igitur erit ille, qui perfecte quæsierit veritatem, etiamsi ad eam nondum pervenerit: nam via quæ ducit ad veritatem, nulla, uti opinor, intelligitur melius quam

¹ Virg. Æneid. 1.

diligens inquisitio veritatis. Hac igitur sola via utens, jam iste sapiens erit: at nemo sapiens miser: omnis autem homo aut miser, aut beatus: beatum igitur faciet non tantum inventio, sed ipsa per se investigatio veritatis.

XV. Tum ille arridens: Merito mihi, inquit, ista contingunt, dum adversario in re non necessaria fidenter assentior: quasi vero ego sim magnus definitor, aut quidquam in disputando magis supervacaneum putem. Quis enim modus erit, si ego rursus velim definiri abs te aliquid, et rursus ejusdem definitionis verba, et consequentium item singillatim omnia, fingens quod nihil intelligam, definiri flagitem? Nam quid planissimum non meo jure definiri cogam, si jure a me sapientiæ definitio postuletur? Cujus enim verbi in animis nostris apertioem notionem natura esse voluit, quam sapientiæ? Sed nescio quomodo cum mentis nostræ veluti portum notio ipsa reliquerit, et verborum sibi quasi vela tetenderit, occurrent statim calumniarum mille naufragia. Quamobrem aut definitio sapientiæ ne requiratur, aut judex noster in ejus patrocinium dignetur descendere. Tum ego, cum jam stylum nox impediret, et quasi de integro magnum quiddam disserendum viderem oboriri, in alium diem distuli: nam disputare coeperamus, sole jam in occasum declinante, diesque pene totus cum in rebus rusticis ordinandis, tum in recensione primi libri Virgilio peractus fuit.